

V roce 1965:

Hoferková Jiřina, Středohradištní venkovská sídliště na Moravě. Vedoucí dipl. práce prof. dr. F. Kalousek, oponent doc. dr. V. Hrubý, CSc.

Hrabovská Květa, K ekonomické problematice slovanských hradišť. Vedoucí dipl. práce prof. dr. F. Kalousek, oponent prom. hist. B. Dostál, CSc.

Tribula Jaroslav, Studny a čerpání vody u Slovanů v raném středověku. Vedoucí dipl. práce prof. dr. F. Kalousek, oponent prom. hist. B. Dostál, CSc.

R. M. Pernička

Katheder für Prähistorie an der J.-E.-Purkyně-Universität zu Brno — Diplomarbeiten 1961 bis 1965

In den Jahren 1961 bis 1965 wurden im ganzen 14 unter der Leitung des Professors PhDr. F. Kalousek entstandenen Diplomarbeiten vorgelegt und verteidigt. Die Namen der Autoren und ihrer Arbeiten sind in einzelnen Jahren folgende: 1961: SNÁŠIL Robert (Altmährisches Schmiedehandwerk), SPÍLKOVÁ Jana (Der großmährische Schmuck — zu seiner Herkunft und Datierungsfragen), SEVČÍKOVÁ Doubravka (Die Stichbandkeramik in Mähren).

1962: KOUBELOVÁ Jitka (Die Anfänge der Steinbauarchitektur bei Slawen).

1963: SOUCELOPOVÁ Věra (Latènezeitliche Siedlungen in Mähren), TYLČ Zdeněk (Die slawischen Burgwälle und ihr Fortifikationsystem), WOJNAR Karel (Der Umriß der Geschichte der tschechischen Archäologie seit den ersten wissenschaftlichen Synthesen bis zu den Anfängen der marxistischen Auffassung und Entwicklung der tschechoslowakischen Archäologie; 1900 bis 1948).

1964: FURMÁNEK Václav (Die bronzene Industrie der sudetodanubischen Hügelgräberkultur in Mähren), GOŠ Vladimír (Die slawische Besiedlung Mährens bis zum 8. Jahrhundert), GREPL Emanuel (Gravettien in Mähren), PIETA Karol (Beiträge zu Fragen der Púchov-Kultur in der nördlichen Slowakei).

1965: HOFERKOVÁ Jiřina (Die mittlburgwallzeitlichen ländlichen Siedlungen in Mähren), HRABOVSKÁ Květa (Zur ökonomischen Problematik der slawischen Burgwälle), TRIBULA Jaroslav (Die Brunnen und das Wassers schöpfen bei Slawen im frühen Mittelalter).

Alle Diplomarbeiten sind an der genannten Katheder, wo sie auch zugänglich sind, aufbewahrt.

Další halštatský objekt z Podivína (okr. Břeclav)

Roku 1961 provedli členové studentského vědeckého kroužku při katedře prehistorie záchranný výzkum ve šterkovně u Podivína (srov. SPFFBU E 8, 1963, 130 n.; k lokalizaci polohy srov. též M. R. Pernička, SPFFBU E 7, 1962, 83, obr. 2); zachránili tu část sídelního objektu (obj. č. 1), který poskytl důležitý materiál starobylé horákovské kultury. Na místě se nalézalo větší halštatské sídliště, jak svědčí i další sídelní objekt (č. 2), který byl zničen nedaleko prvního a z něhož se mi podařilo zachránit na podzim 1961 značné množství typického keramického materiálu (obr. 1); půdorys tohoto objektu však jsem již zjistit nemohl.

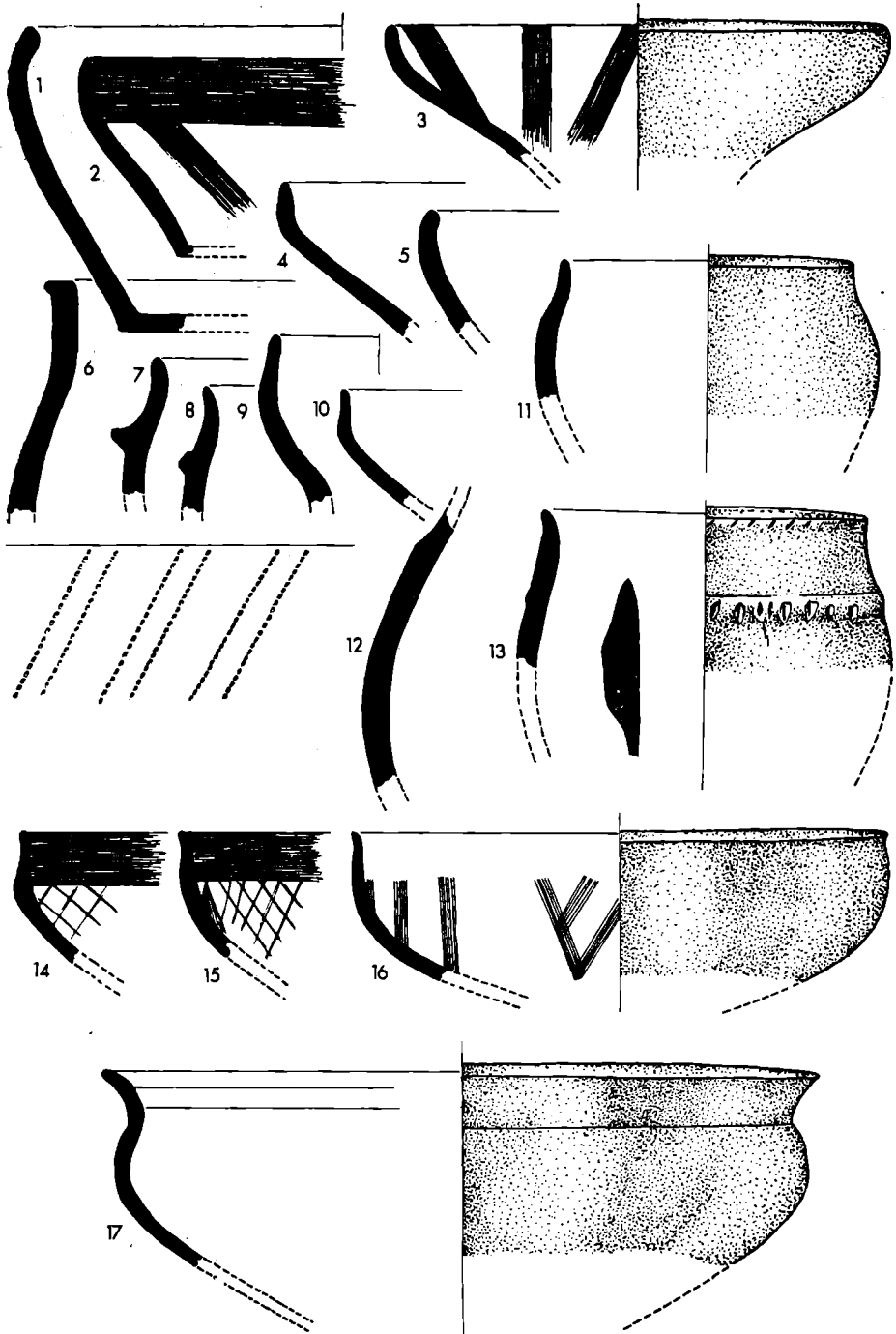
Materiál z objektu č. 2 představuje keramiku vyspělé horákovské kultury (2. stupeň, tj. HC-D). Vyskytly se především misky se zalomeným hrdlem s vnitřní vlešřovanou výzdobou (č. 14, 15), mísa se silně zaoblenými stěnami a vnitřní rastrovanou výzdobou (č. 16), dále misky se zataženým okrajem, často s vnitřní radiální vřuhovanou výzdobou (č. 1—5) a řada soudkovitých a hrncovitých tvarů (č. 6—8, 11, 13). Pozornosti zaslouží též velká část taliřovitě misky s vnitřní fazetací okraje (č. 17), což je v této době již archaismus, a pak část stěny velké amfory (osudí) se šikmými trásměmi provedenými ozubeným kolečkem (č. 12). — Jako celek se tato keramika zřetelně odlišuje od inventáře objektu č. 1 (srov. SPFFBU E 8, 1963, obr. 9, 10), v němž bylo možno pozorovat na keramice silné tradice podolské kultury a slezského vlivu.

V. Podborský

Weiteres Siedlungsobjekt aus der Halstattzeit aus Podivín (Kr. Břeclav — Lundenburg). Der Autor publiziert eine Auswahl der Keramik (Abb. Nr. 1) aus dem zerstörten Siedlungsobjekte (Nr. 2) aus der Schottergrube in Podivín. Erstes Objekt auf dieser Lokalität wurde durch die Studenten der Vorgeschichte der J. E. Purkyně-Universität (SPFFBU E 8, 1963, 130 ff.) erforscht. Die Keramik aus den beiden Objekten stellt typische Formen der Horákov Kultur vor.

Některé pozapomenuté moravské nálezy vztahující se k době římské

Při pozornosti, kterou moravští archeologové tradičně věnovali všem nálezům a nalezištům, se jen zřídka mohlo stát, že by některý nález upadl do zapomenutí. Nicméně lze se přesvědčit o tom, že je v našich muzejních sbírkách ještě dosti památek hmotné kultury, které v odborné literatuře buď ještě vůbec nebyly zveřejněny, nebo alespoň nebyly po-

Obr. 1. Podivín (okr. Břeclav). Keramika z objektu č. 2. (Kresba: Podborský — Sik.)

drobněji publikovány. V tomto příspěvku chci připomenout některé jiné případy, kdy naopak v literatuře o nálezech proskočily zmínky, avšak nálezy v dalších pracích registrovány nebyly a je většinou málo pravděpodobné, že by se je ještě podařilo v muzejních sbírkách identifikovat. Konečně objasnění ovšem lze očekávat jen od dalších nálezů z nového terénního výzkumu. Půjde o neurčité nálezy z katastrů obcí Zlobice, Počenice-Tetětice, Kožušany-Tážaly a Tištin, k nimž připojím ještě poznámku o jednom numismatickém nálezů ze severní Moravy, jehož původ nebyl správně označen.

ZLOBICE (okr. Kroměříž). — V tomto prvním případě se musíme vrátit ke značně staré literatuře z roku 1911, v níž se Ludvík Ledvína, v odstavcích o době římské, zmínil ve vzájemné souvislosti o třech sídlištních lokalitách. Příslušnou pasáž cituji doslova:¹

„... Rozsáhlé sídliště římsko-provinciální kultury u hliníku bezměrovského na svazích polní struhy s nádobami v ruce i na kruhu robenými, tuhovanými neb hlazenými, s vlnicí neb vrypovaným ornamentem, s nádobami z „terra sigillata“ a s malováním, poněkud hlubokými miskami a hrnci hrubší techniky patří do této doby. Tamtéž učiněn i hromadný nález mincí (...).

Téhož druhu sídliště je ve Zlobicích „na souhradí“ a nově veliké konstatováno v Teteticích.“

Všechny tři jmenované obce jsou blízko sebe. Sídliště z doby římské v Bezměrově, který je na železniční trati mezi Kroměříží a Kojetínem při řece Moravě, je z literatury dobře známo.² Jinak už je tomu se zbylými lokalitami, z nichž se vlastní nálezy, které by pocházely z doby římské, nedochovaly. Zlobice leží při menším potoce západně od Kroměříže, ve vzdálenosti asi pouhých 4 km od Bezměrova k JJV, a Tetětice, spojené dnes administrativně se západnějšími Počenicemi (Počenice-Tetětice), jsou od Zlobic o necelých 6 km ještě dále jihovýchodním směrem.

Nepřihlížíme-li k dvěma nálezům pozdněřímských bronzových mincí s neznámými bližšími okolnostmi,³ nebyly nikde v literatuře, s výjimkou citované zprávy, registrovány jakékoliv archeologické nálezy ze Zlobic, které by bylo možno přičítat době římské. Nelze však vyloučit možnost, že Ledvína nálezy, které měl na mysli, nesprávně zařadil, neboť z katastru obce jsou známy laténské nálezy v poloze „Couradí“⁴, což může být pouze lidově obměněný název trati „Na souhradí“, o níž psal L. Ledvína. Definitivní vyjasnění situace lze ovšem očekávat jen od archeologického výzkumu na místě samém, neboť nelze zapomínat na to, že již bylo zjištěno více lokalit poskytujících současně doklady o osídlení v době laténské i v době římské.

POČENICE-TETĚTICE (okr. Kroměříž). — Z kontextu Ledvínova záznamu, citovaného v předešlém oddílu v souvislosti s možnými nálezy z doby římské ze Zlobic, vyplývá rovněž předpoklad pro existenci sídliště z doby římské u někdejší samostatné obce Tetětice (bývalo psáno též jako Tetetice i Tětětice). O takovém sídlišti zmínil se ještě jednou I. L. Červinka, jinde však již registrováno nebylo.⁵ Situace je v tomto případě o to složitější, že vlastní poloha naleziště nebyla nijak poznačena, na druhé straně však Ledvína psal o velikém sídlišti, které by tedy při pečlivém terénním průzkumu nemělo ujít pozornosti. Je ovšem třeba upozornit i na to, že je z okolí obce opět známo laténské sídliště (v místech »kolem bývalého rybníka na „Liskovci“«),⁶ které mohlo před více než padesáti lety také způsobit nesprávné kulturní zařazení lokality.

KOŽUŠANY-TÁZALY (okr. Olomouc — dříve dvě samostatné obce). K nálezům na katastru této obce a na katastru Tištiny (viz následující oddíl) se vztahuje stručná zpráva L. Zotze z roku 1942, kterou zde předkládám též v doslovném znění:⁷

„... Unter den noch wenig bekannten quadischen Funden von den Marchufsern seien ein Brandgrab des 2. Jahrhunderts von Tatzal, Bezirk Olmütz, das mit einem künstlich verbogenen Eisenschwert ausgestattet war, und ein Grabfund des 3. Jahrhunderts von Tischin, Bezirk Kejetein, erwähnt.“

Z obou dříve administrativně samostatných obcí byly v literatuře dosud jmenovány pouze Kožušany. Starší nálezy žárových hrobů v trati „Vinohrádky“ u Kožušan (dvě hrubé popelnice s popelem a kůstkami, z nichž jedna obsahovala ještě dva železné nože asi 16 cm dlouhé a trojhranný železný hrot), které zachránil asi roku 1887 Josef Zenčák, nedošly však uznání jako hrobové nálezy z doby římské a předměty samy, ačkoliv měly přejít do olomouckého muzea, nelze dnes identifikovat a revidovat.⁸ Mnohem později, jak jsme viděli, zaznamenal L. Zotz z okolí Tážal nálež žárového hrobu se zohýbaným mečem z II. století n. l.; zohýbaný železný meč se skutečně dochoval v muzeu v Přerově,

kde je označen inv. číslem 5636. V souvislosti s tím je třeba připomenout jednu zprávu z archivu AÚ ČSAV v Brně, v níž je z Tážal uváděn „hrobový nález“ bez dalších údajů i kulturního zařazení; ve zprávě je pouze stručně vyjmenován inventář tohoto nálezu, sestávající ze sedmi železných předmětů včetně již zmíněného zohýbaného meče (zohýbaný meč, dva hroty kopí, nůžky a 3 kroužky), spolu s odpovídajícími inventárními čísly přerovského muzea, která však všechna nenásledují bezprostředně za sebou, jak je obvyklé u náleзовých celků.⁹ Překvapuje poněkud, že se nedochovala žádná keramická nádoba nebo alespoň její část.

V tomto případě je tedy k dispozici jak literární zpráva, tak nejméně část nalezených a zachráněných předmětů, ale různé okolnosti ještě zůstávají nejasné. Protože L. Zötz blíže nezaznamenal místo novějšího hrobového nálezu, nelze dnes ještě pomýšlet na provedení revizního zjišťovacího výzkumu a bude třeba počkat na nové příležitostné nálezy. V budoucnu očekáváme odpovědi zejména na otázku přesného místa výskytu žárových hrobů u Tážal a v souvislosti s tím i na otázku, zda nějak souvisí se staršími nálezy v poloze „Vinohrádky“ u Kozušan, dále objasnění přesného chronologického postavení těchto hrobových náleзов. Jaké bylo kompletní složení hrobového celku ohlášeného Zötzem, to se již patrně nikdy bezpečně nedovíme.

TIŠTIN (okr. Prostějov, dříve Kojetín). — Nedaleko od Nezamyslic směrem k jihu se prostírá katastr obce Tiština, na němž už před lety objevil Ant. Telička sídliště z doby římské, které poskytlo významný soubor náleзов.¹⁰ Za první stopu mateřského žárového pohřebiště patřícího k tomuto sídlišti lze pokládat Zötzovu zprávu z roku 1942, která byla očitována v předešlém oddílu pojednávajícím o nálezech v Kozušanech-Tážalech. Protože ani u tohoto hrobového náleзу datovaného do III. století n. l. (o sestavě a uložení hrobového inventáře není nic známo) nebylo zaznamenáno přesné místo náleзу, bude třeba vyčkat teprve nových náhodných náleзов, které lokalitu znovu prozradí.

KARVINÁ (okr. Karviná). — Když O. Menghin před několika lety uveřejnil v německém časopise *Germania* zprávu o starém náleзу římských mincí,¹¹ dopustil se omylu v označení původu tohoto náleзу, neboť německé pojmenování *Freistadt* (asi nedopatřením pro zdánlivou fonetickou podobnost) převedl v titulku zprávy na české Fryšták (má být Karviná). Aby tato zpráva neušla pozornosti, považují za vhodné uvést zde její hlavní data, a to tím spíše, že Ostravsko je na nálezy antických mincí chudé.¹²

Celkem jde o 8 římských mincí velmi špatně dochovaných, jež byly nalezeny v okolí Karviné před r. 1900; jakékoliv další bližší údaje se nedochovaly. Menghin má zato, že šlo patrně o náhodné nálezy a nikoliv o hromadný nález. Mince získal vojenský inženýr A. Enekl, který na ně upozornil O. Menghina v roce 1936, kdy žil jako penzista v Grazu. O. Menghin měl ještě za svého vídeňského pobytu možnost tyto mince prohlédnout a určit, k uveřejnění zprávy byl však podnícen teprve vydáním našeho novějšího soupisu numismatických náleзов (dilo je citováno v pozn. 3).

Mezi mincemi z Karviné je jedna mince stříbrná — denár Hadriánův ražený v Římě (117—138) — ostatní jsou bronzové. Z II. století pochází as Marka Aurelia ražený rovněž v Římě (177—178) a snad ještě jedna lépe neurčitelná bronzová mince, zbylých pět mincí typu *follis* je z doby Konstantina I. (jedna heraklejská ražba z let 326—335, ostatní ražby z let 330—340).

R. M. Pernička

¹ Citát je převzat z *Vlastivědy moravské II* (místopis), díl II, část II, (Kroměřížský okres), Brno 1911, str. 24 (z kapitoly „Osazování krajiny“ napsané L. Ledvínou); jmenování mincí v závorce bylo vynecháno.

² Srov. např. E. Beninger—H. Freising, *Die germanischen Bodenfunde in Mähren, 1933, 27n.*; I. L. Červinka, *Anthropologie XIV* (1936), 112, 113; R. M. Pernička, *Die Keramik der älteren römischen Kaiserzeit in Mähren, 1966, na více místech i s vyobrazeními.*

³ Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I, 1955, 280 a 287 (reg. č. 1257 a 1292).

⁴ Vlz archiv AÚ ČSAV Brno, č. j. 365/45 a 680/48 (zde uvedeny též keramické nálezy uložené v M Pterov).

⁵ I. L. Červinka v cit. díle na str. 112.

⁶ Archiv AÚ ČSAV Brno, č. j. 844/45.

⁷ L. Zötz, *Böhmen und Mähren 3* (1942), 281.

⁸ J. Žeňák, *ČVMSO V* (1938), 171n. I. L. Červinka, *Morava za pravěku, 1902, 298. A. Rzehak, ZDVGMS 22* (1918), 203, 255, 256. E. Beninger—H. Freising, op. cit. 33 (mezi FO 77 a 78). — Srov. též zprávu č. j. 642/50 v archivu AÚ ČSAV v Brně.

⁹ Archiv AÚ ČSAV v Brně, č. j. 1174/48. — Uváděné předměty v M Pterov podle inv. čísel: žel. nůžky se širokým obloukem (1. č. 5603), malý žel. kroužek (5629), žel. kroužek (5632), úzký žel. hrot kopí s tulejkou, dlouhý 275 mm (5634), podobný větší, dlouhý 371 mm (5635), zohýbaný žel. meč (5636), žel. kroužek s přichycenými kousky kosti (5637).

¹⁰ Srov. zejména E. Beninger—H. Freising, op. cit. 27; E. Petersen, *Sudeta XII* (1936), 42n.; R. M. Pernička, *Die Keramik...*, 1966, na více místech i s vyobrazeními. — Většina náleзов je uložena v muzeu v Pterově.

11 *Oi Menghán*, Germania 38 (1960), 148n.

12 *Epornaj* nálezné mapy v již citovaném díle *Nálezy mincí... I*, 1955, v němž není uveden žádný nález přímo z Karviné.

Zu einigen halbergebenen oder unsicheren römischerzeitlichen Funden aus Mähren. Der Verfasser erinnert an zwei vermittelten Fundorten bei Zlóbice (Flur „Na souhradí“) und bei Počenice-Tečtčice, die 1911 im Zusammenhang mit der römischerzeitlichen Siedlung bei Bezměrov erwähnt wurden, und an zwei römischerzeitlichen Grabfunden von Kožušany-Tážaly und von Tlštín, welche nur L. Zolt im Jahre 1942⁷ durchaus kurz verzeichnet hat, die aber fast unbekannt blieben.

Endlich beachtet er ein älter Münzfund von Karviná, welcher O. Menghán in Germania 38¹¹ ungenau als ein Fund von Fryšták (Freistadt ist nämlich tschechisch Karviná) veröffentlicht hat.

Několik poznámek k miskovitým tvarům velkomoravské keramiky na hradišti Pohansku u Břeclavě (publikováno s laskavým svolením prof. dr. F. Kalouska)

Mezi bohatým keramickým materiálem, nalezeným na velkomoravském hradišti Břeclav-Pohansku (výzkum katedry prehistorie fil. fak. UJEP Brno, vedoucí prof. dr. F. Kalousek) nechybějí mezi ostatními nálezy zlomky keramických misek a talířků. Protože jde o keramické tvary na velkomoravských lokalitách poměrně vzácné a dosud málo publikované, stojí zato si jich blíže povšimnout. Zprávy o moravských nálezech slovanských misek podává ve starší literatuře I. L. Červinka,¹ v novější V. Hrubý,² J. Poulik,³ B. Dostál⁴ aj.⁵; tyto archeologové tyto keramické nálezy blíže neanalyzují a zabývají se jimi spíše okrajově. Vyčerpávajícím způsobem pojednal o keramických miskách a jim příbuzných tvarech slovanské produkce Z. Váňa,⁶ jehož práce je ovšem zaměřena především na oblast Čech a východního Německa. Z. Váňa sebral a rozřídil misy a mísovité tvary z uvedených oblastí do osmi základních typů (I–VIII);⁷ jako mísovité tvary chápe všechny nádoby, jejichž šířka přesahuje podstatně výšku.⁸

Při hodnocení nálezu z Pohanska nebyl vybrán materiál zcela v soulase s Váňovou definicí. Byly vybrány jen ty keramické fragmenty, které mají vysloveně miskovitý nebo talířkovitý tvar; i když nižší, širší nádoby, které Váňa zařazuje jako misy (typ III, IV, V) se zde také vyskytují. Jedná se však často o nádoby, tvarově zcela analogické běžným hrncovým formám, které mohly být používány jako hrnce i jako misy a jejich funkci nelze přesně určit. Z. Váňa zařazuje do své studie také rozličné typy pekáčů a pražnic (typ VII),⁹ jež se na velkomoravském hradišti Pohansku vyskytly v celé řadě exemplářů.¹⁰ Vzhledem k tomu, že jejich funkce, technické zpracování a materiál jsou odlišné od ostatní keramiky, nebyly zahrnuty mezi tento výběr malé části keramického inventáře z Pohanska.

Zlomky keramických misek pocházejí většinou z prostoru knížecího dvorce opevněného palisádovým opevněním;¹¹ ze sídelních objektů i kulturních vrstev. Dva keramické zlomky pocházejí z objektu na jihozápadním předhradí, které je vzdáleno asi 600 m od hradiště, opevněného valem.

Z velkého zahloubeného objektu č. 105 s dvěmi kopulovitými pecemi pochází několik fragmentů, z kterých bylo možno rekonstruovat misku s mírně dovnitř zataženým okrajem s římsou uvnitř. Z vnější strany je zdobena pod okrajem 3 jednoduchými vodorovnými rýhami. Vně i uvnitř je světle hnědá. Je vyrobena z hlíny promísené pískem a dobře vypálena. Z vnitřní strany dna jsou patrné stopy po obtáčení na kruhu. Průměr okraje 21 cm, průměr dna 14 cm, výška 6,5 cm (obr. 2: 1). V objektu byly společně s miskou zjištěny vedle běžného keramického materiálu z velkomoravského období a zvířecích kostí drobné železné předměty, zlomek latinského skleněného náramku, kostěné proplétáčky a bronzová náušnice se spirálovitým ukončením podunajského typu.¹² Tuto misku je možno zařadit do Váňova typu Ib,¹³ i když zatažení okraje — pro tuto skupinu charakteristické — není u exempláře z Pohanska zvláště výrazné. Nejbližší analogií je nález z Litoměřicka,¹⁴ miska také obtáčená na kruhu, ale nezdobená a se značkou na dně. Z. Váňa považuje tento typ mis za poměrně mladý a nálezné okolnosti misky z objektu č. 105 tomu nasvědčují.

Z objektu č. 34 pochází část velmi malé misky se zaobleným okrajem a stěnami oble přecházejícími v zaoblené dno. Z vnější strany pod okrajem jsou stopy po výzdobě trojnásobnou horizontální rýhou. Je vyrobena v ruce, velmi neuměle, z hlíny promísené pískem, má hnědošedou barvu a je poměrně dobře vypálena. Průměr okraje 6–8 cm, výška 3,7 cm (obr. 2: 6). Společně s fragmentem misky byly v objektu nalezeny střepy běžné velkomoravské produkce a zvířecí kosti. Tato miska, i když má některé znaky, které by dovoľovaly její zařazení do Váňovy skupiny Ib,¹⁵ se svým nápadně neumělým provedením z této skupiny vymyká. Vzdálenou analogií snad může být skandinávská miska z Knuthy,¹⁶ která je kladena do 2. poloviny 9. až do 1. poloviny 10. století.¹⁷ Není však vyloučeno, že fragment z objektu č. 34 nepatřil používané keramické misce, ale jde o nezdařený výrobek.

Ze zahloubeného objektu 6/IV z jihozápadního předhradí pocházejí dva fragmenty patrně